

SABIN ADRIAN LUCA, *Viața trăită sub zei. Situl Starčevo-Criș I de la Cristian I, județul Sibiu, România/Living under the Gods. The Starčevo-Criș I site from Cristian I, Sibiu County, Romania, Constantin-Emil Ursu and Stanislav Țerna (eds.), Ed. Academiei Române-București / Editura Karl A. Romstorfer-Suceava, Suceava, 2015, 269 pagini*

Volumul menționat, bilingv, datorat profesorului Sabian Adrian Luca și apărut în seria „Studies into South-East European Prehistory” II, a fost editat de Constantin-Emil Ursu și Stanislav Țerna și este publicat sub egida Editurii Academiei Române și a Editurii Karl. A. Romstorfer, Suceava, 2015. Lucrarea este dedicată lui Gheorghe Lazarovici, cel care a realizat și periodizarea culturii Starčevo-Criș. Volumul include o documentație foarte sugestivă, de bună calitate, incluzând planuri, desene, fotografii, reconstituiri, alături de numeroase grafice, tabele, tabele sintetice care susțin prezentarea rezultatelor (11 tabele, 10 tabele sintetice, 114 fotografii, 141 figuri, 4 reconstituiri, 31 de grafice).

Lucrarea reprezintă un amplu raport asupra săpăturilor arheologice de salvare din punctul Cristian I, datorate echipei coordonate de prof. dr. Sabin Adrian Luca și desfășurate pe traseul autostrăzii Sibiu-Orăștie (parte a culoarului IV paneuropean). Chiar dacă, așa cum menționează autorul, urmează și o monografie pentru acest sit, informațiile cuprinse în volum sunt foarte ample, ajutând cititorul să-și facă o imagine clară asupra cercetărilor desfășurate și a rezultatelor obținute. Autorul a inclus pe lângă datele arheologice propriu zise și analize complexe, datorate conlucrării cu specialiști recunoscuți în domeniu, care îi ridică valoarea. Totodată materialul arheologic prelucrat și prezentat a fost organizat pe criterii științifice, folosind mai multe tipuri de analize, ceea ce oferă siguranță cu privire la concluziile referitoare la încadrarea culturală și cronologică. Lucrarea este organizată în cinci capitole, urmată de Lista ilustrației și Bibliografie.

Cercetările preventive de la Cristian I au dus la descoperirea unui sit foarte important care documentează primul val de migrații neolitice din Transilvania, datorat comunităților Starčevo-Criș din prima fază de evoluție. Alegerea titlului volumului de față este simbolică și expresivă, deoarece descoperirile indică prezența unor complexe cu totul deosebite, care reprezintă deocamdată un unicat în arheologia românească. Mai mult, caracterul ritual al complexelor indică după autorul volumului și un rol de misionariat al comunităților cercetate, ca și implementarea unor noi tehnici de subsistență și

economie (cultivarea plantelor, creșterea vitelor), bazate pe alte caracteristici decât cele anterioare (cules, vânat).

Alegerea locului și a zonei, așa cum arată și autorul volumului, nu este întâmplătoare, comunitatea respectivă fiind interesată de una din cele mai importante bogații a zonei, respectiv, sarea și mai ales izvoarele sărate. În preajmă sunt numeroase stațiuni legate de procesul de neolitizare (Miercurea Sibiului 3-4, Ocna Sibiului și altele în zone învecinate). Depresiunea Sibiu-Săliște oferea de asemenea condiții bune pentru o comunitate implicată în creșterea bovinelor, așa cum sugerează și analizele efectuate asupra oaselor de animale și cum o dezvăluie și numeroasele reprezentări zoomorfe plastice. Totodată amplasarea sitului oferea și o bună vizibilitate/control asupra zonei, iar în fundal culmea „cu vârful piramidal” din M-ții Cibinului ar putea reprezenta un jalon religios și poate chiar venerarea de către comunitate, precum la Lepenski Vir Trescavățul, de pe cealaltă parte a Dunării.

Cercetările de la Cristian I indică trei orizonturi de construcții cu rol sacru: sanctuarul, locuințele cu rol de cult și Casa Morților.

În ceea ce privește sanctuarul, format din mai multe gropi, acesta are mai multe etape (faza inițială verde; refacere roșu; părăsire/abandonare). Forma acestuia, de triunghi cu baza mare spre sud-est și vârful spre nord-vest, este de asemenea foarte interesantă. Gropile fără inventar de pe marginile acestuia sugerează existența unor stâlpi totemici. S-a observat de asemenea concentrarea gropilor cu inventar spre zona centrală. Dar au fost descoperite și gropi rituale de ofrandă. Pentru fiecare complex s-a făcut o prezentare detaliată atât a caracteristicilor arheologice, a modalităților de realizare (implicând săparea gropilor, umplerea lor, căpăcuirea acestora), a inventarului, dându-se detalii cu privire la tipurile de materiale arheologice (ceramică, oase de animale, oase umane, artefacte din piatră cioplită sau piatră șelfuită etc.).

Conform părerii autorului, sanctuarul de la Cristian I se numără printre primele construcții din sit și avea rol important de consacrare a spațiului, el deserving un număr mai mare de comunități neolitice din zonă (din cele sus amintite).

Locuirea de la Cristian I este completată de câteva locuințe semiadâncite (L1 mai mare, L2 și L3 mai mici), care înconjură pe laturile de nord și est sanctuarul cu care nu se suprapun, la care se adaugă un puț și unele gropi. Ea a fost de scurtă durată și autorul apreciază că spre sud-est, spre Cristian, ar mai fi câteva locuințe necercetate. L1 - C40 este de asemenea o construcție de tipul bordeie în cuiburi (9), concentrice, care comunică între ele și au funcționalitate diferită, așa cum arată materialul

arheologic descoperit. Unul din complexele componente, C4 a fost interpretat ca având rol de altar casnic, C51 și C9 au funcționat ca atelier-școală pentru prelucrarea silexului, iar o altă parte a L1 a fost interpretată ca atelier ceramic, poate tot cu rol de învățare. Alte complexe din zonă au fost probabil folosite ca anexe. Autorul a propus și o reconstituire a L1/cuib 1, sub forma unor cupole, adecvată condițiilor climatice în viziunea sa. O parte din pietrele descoperite în număr mare la Cristian I, cunoscute în literatură ca pebble idols le interpretează ca făcând parte dintr-o plasă ce ajută la fixarea acoperișurilor realizate din ierburi, interpretare pe care o considerăm corectă. Și în cazul C40-L1, părăsirea era marcată de oase umane risipite depuse peste dărâmături, alături de câteva oase de animale cu urme de ardere.

Puțul (C 001) descoperit (-2,8 m, de formă cilindrică) reprezintă cel mai vechi complex de acest fel cunoscut până acum în teritoriul românesc, amplasat spre partea de nord a sitului, în apropiere de izvorul aflat în zonă și folosit probabil pentru decantarea apei.

Ne atrage atenția și Casa Morților, construită peste o parte din sanctuarul amintit. Această construcție a fost pusă în legătură cu ritualurile de părăsire/abandonare ale sitului. În acest perimetru au fost descoperite 7 schelete umane, în poziție chircită și grupate câte două. Peste acestea au fost descoperite oase de animale, ca și alte oase umane dispartate, ce arată abandonarea complexului. Aceste descoperiri nu sunt unice la nivel Starčevo-Criș, dar ele au unele particularități. Cea mai interesantă este situația din M4, unde s-a descoperit fragmentul de vas antropomorf, ce redă expresiv o față umană, piesă unicat la acest nivel cronologic.

Sabin Adrian Luca a analizat cu mare atenție materialul ceramic din complexele menționate și care, alături de situația stratigrafică din teren, au conturat și cadrul cronologic general și local al descoperirilor.

Astfel, după părerea sa, descoperirile de la Cristian I, care reprezintă cel mai bogat și complex sit din această

vreme, se încadrează în intervalul Starčevo-Criș IA (6250-6200 BC)-IB (6010-5900 BC)-IC (5845-5710 cal BC), adică în intervalul dintre 6250-5710 BC, cum indică și datele radiocarbon obținute aici și în alte stațiuni ale acestei culturi. În ultima fază are loc și abandonarea/părăsirea sitului în urma unor ritualuri specifice surprinse în complexele investigate, din motive încă neclare, câteva ipoteze fiind lansate de autorul volumului de față.

Pe parcursul volumului autorul și-a exprimat și diferite ipoteze de lucru, unele total viabile, altele pot părea excentrice, dar ele sunt rodul observațiilor din teren, a experienței acumulate și totodată reprezintă și întrebări / posibile răspunsuri pe care și le pune orice cercetător.

Descoperirile de la Cristian I au fost analizate de Sabin Adrian Luca în contextul mai larg al neoliticului timpuriu din zonă și nu numai, subliniindu-se permanent asemănările, deosebirile, elementele speciale pe care le-au etalat noile cercetări. Iată că, prin volumul de față, Preistoria dovedește, o dată în plus, surprize plăcute pentru iubitorii de istorie și demonstrează totodată deschiderea specialiștilor din acest domeniu spre cercetarea inter și pluridisciplinară. Lucrarea de față, foarte importantă pentru istoria României (deoarece documentează din nou primele comunități neolitice), demonstrează necesitatea intensificării cercetărilor arheologice, realizarea lor în condiții optime, pentru a se putea recupera toate informațiile necesare recompunerii vieții comunităților preistorice și care subliniază din nou importanța jucată de acest spațiu în timpul mult hulitei de unii „Old Europe” (Marija Gimbutas).

Felicităm autorul volumului, echipele implicate în cercetare și valorificare și așteptăm monografia completă!

CORNELIA-MAGDA LAZAROVICI